

Sándor Ildikó

Miért jó gyakorlat a magyar („táncház”) modell?

Köztudott – különösen az itt ülő hallgatóság körében –, hogy a néphagyomány a mai magyar kultúra, művészet és műveltség meghatározó fontosságú része. A táncházmódszer 2011-es UNESCO jegyzékbe vétele körül azonban még szakmai körökben is gyakorta találkozom félreértésekkel. Előadásommal ezeknek a kérdéseknek a tisztázására vállalkozom.

Milyen jegyzéken szerepel a táncház?

Miért van ennek a témának helye egy alapvetően a kézművességgel foglalkozó konferencián?

Mely elemei teszik jó gyakorlattá a magyar (táncház) modellt?

A szájhagyományozó kultúra apáról fiúra öröklődésének természetes folyamata a 20. század közepén szakadt meg Magyarországon. E kulturális örökség fölfedezése és adaptációja a közműveltségbe már a 19. század óta zajlik (pl. irodalmi népiesség programja – Petőfi, Arany; nemzeti zenei stílus megteremtésére irányuló törekvések – Erkelől Kodályig, Bartókig; nemzeti építészeti stílus Lechner Ödönnel és Kós Károllyal). Ennek a folyamatnak fontos állomásaként az 1970-es években a néptánc, a népzene és a népi kézműves alkotótevékenység területén olyan új folklorizmus mozgalom bontogatta szárnyait, melynek módszertana, szemléletmódja végül a 21. századra nemzetközileg is elismert jó gyakorlatként fölkerült az UNESCO „best practices” jegyzékébe.

Először tekintsük át vázlatosan a 70-es években kibontakozó mozgalom korszakait!

1972–1982: mozgalmi periódus

Az első táncház Budapesten 1972-ben volt. 1973 tavaszától nyitott, bárki által látogatható, rendszeres táncházak indultak Budapesten, majd az ország más nagyvárosaiban is, élő muzsikával, tánctanítással. A kezdeményezés 2–3 év alatt a fiatalok tízezreit megérintő, országos mozgalommá szélesedett.

A Fiatal Népművészek Stúdiója megalakulásáról Csoóri Sándor a Tiszatáj 1973/8. számában adott hírt (2 éves készülődés előzte meg). Elfeledett mesterségeket élesztettek újjá: gubaszövés, lószőrfonás, kéregedény vagy nemezkészítés.

1979 a játszóházi mozgalom születésének az éve.

Mozgalmi jellegét két fő vonása adja:

alulról induló kezdeményezés

rendkívül széles tömegeket érint meg rövid idő alatt

1982–2000: intézményesülés

Képzések indulnak, megalakul a Néptáncosok Szakmai Háza (1981), módszertani kiadványok készülnek (könyv, audio- és vizuális hordozón).

1982-től évente rendszeresen megtartják az Országos Táncháztalálkozó és Kirakodóvásárt, szintén az intézményesülés részét képezik a Szezonnyitó Táncház és a Mesterségek Ünnepe évenkénti megrendezése is. Van saját sajtóperiodikája, a FolkMAGazin, valamint a modern médiumokkal is eléri közönségét: az interneten elérhető Folkrádió és a Folklista.

Civil (egyesületi forma) szerveződése, módszerük megjelenik a művészeti iskolákban, közoktatásban, hatással van a színpadi néptáncra, népzenere.

2001–napjainkig

E periódusban az Oktatási és Kulturális Minisztérium háttérintézményt hozott létre Hagyományok Háza néven, megalakulnak a civil szerveződések országos ernyőszervezetei (Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Muharay Elemér Népművészeti Szövetség, Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület, Martin György Néptáncszövetség, Táncház Egyesület), akiknek feladata a mozgalom szakmai gondozása, koordinációja, mára az egész országot szakmai területenként és regionálisan is behálózzák.

A képzés, oktatás a teljes vertikumban jelen van, szinte minden igényt kiszolgál a laikus érdeklődőtől a közreműködő szakemberekig, megfelelő szakmai színvonalat nyújt. (a kézműves szakmák fájó hiánya a felsőoktatásban és az alapfokú művészetoktatásban a nem maradhat említés nélkül)

2007-ben megindul a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen a BA, majd 2010-től az MA szintű népzenei képzés, Magyar Táncművészeti Főiskolán 2010-től szintén MA szintű képzés.

A táncház a korábban általános infrastrukturális kereten túllépve újabb típusú közösségi terekben is megjelenik (kávéház, kocsmák, faluházak stb.), s ezek közönsége körében is elfogadásra talál.

A magyar modell jellemzői

Az 1970-es években ez az **esztétikai szempontból avantgard** neofolklorizmus mozgalom a táncház és a Nomád nemzedék alulról jövő kezdeményezésként jött létre. Sikeresége legfőképpen annak köszönhető, hogy a néprajzkutatás, a közművelődés (oktatás) és a művészeti tevékenység gyümölcsözően tudott **együttműködni** a hagyományos kultúra értékeinek átöröklésében, a néphagyományra, a népművészet egyes területeire **komplexen, kultúra egészésként tekint**, összefüggéseiben értelmezi és az eredetihez képest új szociokulturális környezethez jól illeszkedően **adaptálja** a néphagyomány elemeit.

- Avantgarde esztétika

„...a sematizált, kirakati népművészet ellenében a népi kultúra régebbi rétegeit kutatták, ahol az életmód és népművészet még nem vált szét, szerves egészet alkotott (organikus művészet). Keresték a természet közeli, közösségekben alkotás lehetőségeit, és arra törekedtek, hogy a 20. század emberének kultúrájában alkalmazzák, újragondolják a népművészetet.” (Bárany Mara, Hagyományok Háza honlapról)

„Mindent, amit tudunk, parasztemberekől tanultuk, és példaképeink ezek az emberek, mert ha beállítottunk hozzájuk, akkor mindent, amit tudtak, megmondtak és azonnal megmutattak. Mi sem tehetünk másképpen, ha méltóak akarunk lenni hozzájuk. Legalább hét év vándorlás volt, amely alatt kosárkötés címén megismertük Magyarországot, és főleg ezt a mély világot, a paraszti életet. Tulajdonképpen hitet és eszményt kaptunk, amit aztán már csak jól követni kellett. Sokat gyűjtöttünk, ebből élünk.” (Nagy Mari – Vidák interjú)

Az előbb idézett interjú szellemisége a népzene és néptánc területén is igaz: az archív zenei és tánchagyomány pontos ismeretén, hiteles tolmácsolásán alapul a táncok elsajátítása. Esztétikai értelemben értékközpontú, egyidejűleg lehetőséget biztosítani az értékmegőrzésnek és az emberi kreativitás megnyilvánulásainak.

Alternatív, ellen-, szubkultúra jellegéről Klaniczay Gábor írt, ez főként az első 20 évre volt jellemző.

- **Együttműködés:** a folklór/néprajzkutatás, oktatás, közművelődés és művészi tevékenységek között. Hagyományokat közvetlenül élő és archív forrásból meríti.
 - az eredeti funkciójában élő, gazdag, esztétikailag értékes tánc-, zenei és kézműves hagyomány felfedezése pl. Széken
 - kutató, művész és művelődési szakemberek összefogása, folyamatos szakmai segítségnyújtás a táncházak módszertanának kidolgozásában, megvalósításában (Martin György, Andrásfalvy Bertalan, Kósa László, Nagy László, Csoóri Sándor)
 - az örökségelemeket közvetlenül a helyi közösségek élő gyakorlatából és archív forrásból meríti.
- **Komplexitás:** a szellemi kulturális/néphagyomány, mely területeihez kapcsolódik:
 - szóbeli hagyományok és kifejezési formák – népköltészet: népdal, népmese, szokásköltészet
 - előadóművészetek – néptánc, népzene, dramatikus tevékenységek
 - társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események – népszokások
 - a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok – „népi tudás” (népi ételek, népi gyógyászat, növényismeret, természetismeret, népi meteorológia)
 - hagyományos kézművesség.
- **Aktivitás:** művelődési-művészeti tevékenység, nem egy alapvetően passzív befogadói-nézői, hanem cselekvő részvételt követel.

Főbb tevékenységi formák (keretek)

- táncház (felnőtt- és gyermektáncház)
- kézműves játszóház
- tábor
- tanfolyamok, képzések, szakkörök

Funkcióban örökíti át (pl. célja nem színpadi táncműsor, hanem társas szórakozás, a tárgyalás esetében is kiemelt szempont a funkcionalitás), adaptálja a néphagyomány elemeit, más kulturális közegbe (nem szájhagyományozó, nem közösségi alapú, városi-értelmiségi bázisú) emeli. **Közösségeket** teremt és tart fent, közösségi kommunikációs/viselkedési formák közvetítésére képes a hagyományos közösségi kifejezési formák (néptánc, népzene, népköltészet, tárgyalás) segítségével.

A **mindennapokba beépül**, az elsajátító a hordozója, továbbadója, újraterejtője lesz, életformává válik.

- Civil háttérrel indult, majd intézményesült. A kezdeményezés sikerét az alábbi tényezőknek köszönhetjük:
 - Nyitott, alulról szerveződő, mindenki számára hozzáférhető kulturális hálózat, amelyre a fiatalok nyitottan bizonyultak. A kezdeti időszakban jellemzően nagyvárosi (Budapest), fiatal, értelmiségi jellegű hordozó, később térben és

társadalmi szempontból is szélesebb közegben terjedt el. A fiatalok mellett egyre inkább elér a közép- és idősebb korosztályokhoz is, nemcsak úgy, hogy az egykor bekapcsolódottak az eltelt évtizedek alatt is megmaradtak a mozgalom kötelékében, hanem úgy is, hogy 30-40 év fölötti korosztályból is vannak új csatlakozók (pl. szülői/szenior néptánc csoportok, táncház).

Módszertana

- A bekapcsolódó szakemberek hatékony módszert dolgoztak ki a népzene és néptánc közösségi, szórakoztató (nem színpadi produkciót létrehozó), stilizálatlan tanítására, amelybe minden érdeklődő bekapcsolódhat, azonnali élményt nyújt, az elsajátított táncokhoz a szükséges (néprajzi) ismereteket/tudást is nyújtja.
- A hagyományos belenevelődési formákat (pl. ellesős-utánzás) a modern pedagógiai és folklorisztikai (pl. mozdulatelemzés) módszerekkel ötvözi. Ennek segítségével a táncházban, játszóházban bárki, akár egyszeri alkalommal is tevékeny résztvevővé válhat.
- Organikus egység eszménye: élő zene, tánc, énektanítás, kézműves foglalkozás, alkalmanként mesemondás, szokások megjelenése és néprajzi ismeretterjesztés.
- A „táncház” módszer hatókörének és földrajzi elterjedésének három hullámát különíthetjük el:
 - Budapesten 1973-tól Magyarország szerte terjedt.
 - a környező országok magyar lakta területeire, és a szemlélet 1985-re a kisebbségben élő magyar közösségek körében dominánssá vált.
 - nemzetközi szinten: emigráns magyar közösségekben, ezek *közvetítésével* az amerikai kontinensen több helyen, Japánban, Távol-Keleten - jellemzően a magyar folklór anyagát tanulták meg és tevékenységükben is máig kötődnek a magyar mozgalom rendezvényeihez. + a modell alkalmazása más népek hagyományos kultúrája védelmének folyamataiban is. 1994-ben tartottak először lengyel táncházat Lengyelországban, majd hamarosan megalakult a Lengyel Táncház Egyesület. Az egyesület a lengyel táncházmozgalmat a magyar táncházmodellből eredezteti (www.cmt.art.pl). A szlovák táncházmozgalom 2002 őszén vette kezdetét. A szlovákiai táncházak szervezői a magyar modellt tekintik munkájuk példaképének, s ezt egyleteik honlapjain is hirdetik (www.tanecnydom.sk).

Innováció a módszerben

A „táncház” módszer jellegét tekintve egy „funkcióban adaptáló” módszer, mely a hagyományból kiszakadt 21. századi ember számára tudatos, integrált kulturális (zenei, tánc, szokás stb.) anyanyelv kialakulásához és természettudatos életvezetéshez segítő alternatívát biztosító modell.

A szellemi kulturális örökség elemeit egy másik (modern, nem paraszti, nem közösségi és szájhagyomány alapú) szociokulturális közegre adaptálja.

A közönség aktív, cselekvő részvételét igényli, célja nem produkció létrehozása (a tánc esetében ez különösen fontos és jellemző), hanem a közösségi szórakozás, közvetlen élményszerzés. A modellben a szellemi kulturális örökség átadásának módja a helyi hagyományos modelleken, illetve a folklorisztikai és táncstudományi kutatásokon alapszik,

alkalmazza a revival népzene és néptáncos szakma eredményeit, valamint az informális tanulás, közösségi művelődés elvárásait.

Önfenntartó, nyitott kulturális hálózatot hoz létre, amely központi irányítás nélkül, a társadalmi szervezetek kooperációja révén működik, széles hozzáférést biztosít. A formális kötöttségek nélküli rendszer nagy szabadságot jelent a rendezvényeken, tevékenységi formákon keresztül a szellemi kulturális örökség széles körű megismerése, a közösségi identitás erősítése, a kulturális sokszínűség fenntartása és az egyéni kreativitás fejlesztése érdekében. e kisközösségeket a szellemi kulturális örökség iránti érdeklődés, és az az igény tart össze, hogy a hagyományos kifejezési formákat (tánc, zene, népköltészet) saját mindennapi életükben, saját örömeikre használják.

A táncház mozgalom ráirányította a figyelmet a hagyományos kultúra jelentőségére. A Kárpát-medence népeinek (román, szlovák, cigány, német, délszláv, bolgár, görög stb.) és egyes balkáni népek (bolgárok, makedónok, görögök) hagyományos kultúrája ebben a keretben, mint közös tudás jelenik meg. A saját helyi és regionális hagyományokból alkotott új kulturális örökség a lokális színek fennmaradását, a kulturális sokszínűség megerősödését segíti elő.

Az aktív zenészek, táncosok, énekesek helyszínen történő érdeklődése, a helyben tanulás és gyűjtés a közösség tagjaiban is felkeltette a tudatosságot saját kultúrájuk értékei iránt, e hagyományok fennmaradásának jelentőségére. E kulturális örökség közkinccsá tétele a táncházmozgalom keretein keresztül biztosítja e közösségek széles körű megbecsülését, a helyi hagyományok tiszteletét. Hatása: kulturális párbeszéd, tolerancia, identitás erősödése, kulturális önbecsülés.

A táncházi módszer példaértékű nemzetközi modell, amelynek fő sajátosságai a következők:

1. A módszer könnyen adaptálható más földrajzi és szocio-kulturális közegben is;
2. a szellemi kulturális örökség számos területét átfogó komplex jellege, amelynek alapját az élő zenére való szabad táncolás, éneklés és más közösségi kifejezési formák elsajátítása, közvetlen gyakorlása képezi;
3. a többgenerációs jelleg, amely elősegíti a szellemi kulturális örökség generációról generációra való átörökítését;
4. a multikulturális jellege, amely lehetővé teszi, hogy a rendszer bármilyen nemzetiséghez, etnikumhoz vagy valláshoz tartozó közegben fölépüljön és működjön;
6. a többoldalú társadalmi támogatottsága, amely a tudományos kutatók, a táncpedagógusok, a kulturális menedzserek, archivumi szakemberek együttes szakmai segítségét és a táncházak résztvevőivel való szoros együttműködést jelenti.

Csoóri Sándor: Érték és időszerűség - jegyzet a Fiatalok Népművészeti Stúdiójáról. in Tiszatáj 1973/8.

Bodor Ferenc hagyatékából előkerült videó-dokumentumok, melyekből Ledniczky Márton tévéorozata is készült. Az interjúkat készítette: Bodor Ferenc, Halmos Béla, Ledniczky Márton, Novák Ferenc, Ökotáj 9. (1994. ősz-tél)